

УДК 37.01:316

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-99-6-141-154>

ДЕФІНІЦІЇ «ОСВІТА» І «ПЕДАГОГІКА» В СОЦІОЛОГІЇ Е. ДЮРКГЕЙМА

В. В. Сізов

ORCID 0000-0002-0679-8602

Я. А. Славська

ORCID 0000-0003-2498-3323

У статті розглянуто окремі аспекти педагогічних поглядів Е. Дюркгейма на основі його роботи «Освіта і соціологія». Робиться опис категорій «освіта» і «педагогіка» з позиції соціології, причинно-наслідкових зв'язків, закономірностей функціонування і практичного прояву згаданих понять. Аналізуючи дефініції «освіта» і «педагогіка», Дюркгейм підкреслює соціальність цих понять. Він доводить, що освіта – це соціальний інститут, який безперервно існує протягом багатьох етапів історії суспільства, на відміну від педагогіки, яка заявляє про себе тільки періодично. Дюркгейм стверджує, що освіта не повинна будувати свою систему з нуля, вона повинна перш за все присвятити себе розумінню свого часу. Він доводить, що освіта – продукт історії, який може пояснити тільки історія. Освіта – явище соціальне і багато в чому залежить від культурної традиції та специфіки історичного розвитку суспільства, то і реалізація соціальних поглядів на теорію і практику освіти має враховувати конкретну специфіку. Вона підкреслюватиметься тими цілями і завданнями, які стоять перед освітою у конкретній країні в конкретний історичний період. У педагогічному сенсі, у Дюркгейма, педагогіка – це освітня практика, сфера реалізації теорії освіти. Освіта – це сфера науки. Освітня практика – перехідна стадія від науки до практики. У статті демонструється сучасне визначення категорій «освіта» і «педагогіка» (закордонне і вітчизняне). Акцентується на факті того, що тлумачення цих дефініцій і буде відрізнятися не тільки в міжнародному масштабі, але й окремої держави (суспільства), на рівні тієї чи іншої сфери освіти всередині цієї держави (суспільства).

Ключові слова: соціологія освіти, освіта, педагогіка, освітня практика, виховання, культурна традиція.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У вітчизняній педагогіці як сфері наукової діяльності вельми скромно використовується соціологічний напрям. Наприклад, якщо філософія освіти досить активно розвивається, але не має конкретного прикладного характеру і створює лише концептуальний продукт у вигляді «чистої ідеї», то соціологія освіти займає скромне місце в системі і освіти, і педагогіки, і тому не створює, на жаль, навіть ідеї, обмежуючись в кращому випадку соціометрією. У той же час соціологія освіти може успішно рефлексувати педагогіку, не тільки як сферу наукових знань, а й соціальний інститут (Дубицький, 2005). Соціологія освіти, володіючи характеристиками прикладної науки, могла б більш широко і об'єктивно брати участь у створенні ефективних педагогічних моделей.

Напрямок взаємовідносин педагогіки і соціології безліч, один з них – герменевтика. Проблема дефініцій в системі освіти в умовах глобалізації освіти має методологічний характер, адже дефініції як основа галузевих наукових знань визначають базис науки, визначають її зміст, завдання, цілі. У зв'язку з цим ми звертаємося до соціології освіти Е. Дюркгейма як базової основи понять «освіта» і «педагогіка», їх смислового змісту в рамках соціальних функцій.

Сьогодні теорія Е. Дюркгейма давно не нова в соціології освіти, але в нових умовах звучить по-новому, а тому зберігає свою актуальність і вимагає нового осмислення.

Дюркгейм не перший, хто став говорити про соціальну роль освіти. До нього цю тему піднімав Герберт Спенсер («Виховання розумове, моральне і фізичне»). Крім того, відомі педагоги Й. Песталоцці, А. Дистервег, Й. Герbart, К. Ушинський торкалися теми соціальності освіти. Талант Е. Дюркгейма полягав у тому, що він систематизував наявні знання і зробив спробу піднести їх в ранг науки. Він побачив в освіті не якесь явище, але закономірність, не відокремлений соціальний інститут, але частину й елемент суспільства, докорінно пов'язаного з ним. Побачив закономірність, де суспільство визначає освіту через систему поставлених цілей і завдань, а освіта сприяє функціонуванню та розвитку суспільства сьогодні і в перспективі (Рибцова, 2011).

Соціальні процеси в розвитку Європи XIX століття, і особливо його другої половини, призвели до радикальних змін у всіх сферах життя людства. До початку XX століття було накопичено вже достатньо знань і досвіду в сфері освіти, щоб намагатися систематизувати і визначити закони функціонування і розвитку (це зробив Е. Дюркгейм). Тут необхідно сказати про те, що перша чверть XX століття – це період, коли склалися і були

прийняті основні європейські педагогічні та освітні моделі сучасних США і Європи, які функціонують і сьогодні.

Свідченням стало відоме рішення ЮНЕСКО (1988), що стосується всього чотирьох педагогів, що визначили спосіб педагогічного мислення в ХХ столітті. Це – Джон Дьюї (1859–1952), Георг Кершенштейнер (1854–1932), Марія Монтесорі (1870–1952) та Антон Макаренко (1888–1939).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Робота Е. Дюркгейма «Освіта і соціологія» у вітчизняній науковій педагогічній історіографії практично не використовувалася. Робота піддавалася аналізу в основному з позицій соціологічної науки або у сфері соціології освіти (В. В. Дубицький, В.В. Рибцова), а тим часом вона містить досить компетентні і науково обгрунтовані судження про сутнісне наповнення не тільки понятійного апарату педагогічної теорії, але і причинно-наслідкових зв'язків у процесі становлення, функціонування та розвитку педагогіки. Проблема дефініцій – проблема методології науки (О. Ховов, С. Пасвський, Ю. Степанов, Н. Ничкало). Наукові дефініції відображають сутнісний зміст тієї чи іншої сфери наукових знань, у тому числі й педагогіки. Неоднозначність тлумачення змушує звернутися до сфери соціології, оскільки освіта – це соціальний інститут і частина суспільства, то і закони розвитку освіти і педагогіки повинні мати ті ж напрямки, що й суспільство в цілому.

Мета статті – звернути увагу науковців на метод Е. Дюркгейма з позицій педагогічної науки як методології аналізу сучасних процесів у системі освіти.

Виклад основного матеріалу з повним обгрунтуванням отриманих наукових результатів. Еміль Дюркгейм (1858–1917) – один із засновників соціології як науки і фактично засновник соціології освіти. Головна його праця в цьому напрямку – «Освіта і соціологія» (скоріше збірка лекцій) була видана у Франції після смерті автора 1922 року.

Назва роботи Дюркгейма «Education et Sociologie» (франц.) дослівно перекладається як «Освіта і соціологія», проте в перекладі часто зустрічається варіант «Виховання і соціологія». У цьому сенсі слід згадати і про книгу Ж.Ж. Руссо «Emile, ou De l'éducation», в перекладі «Еміль, або про освіту» («Еміль, або про виховання»). Інший приклад, Г. Спенсер, «Education: Intellectual, Moral, Physical», в перекладі «Освіта: розумова, моральна, фізична» («Виховання: розумове, моральне, фізичне»).

Етимологічно поняття «виховання» більш підходить під зміст роботи Дюркгейма і більшою мірою відображає її дух. Однак у країнах Західної Європи поняття «виховання» практично не застосовується, а використовується термін «освіта» (Education), який як би має на увазі і

виховання, але через первинність навчання. Термін «педагогіка» більше застосовується в дитячому і підлітковому навчанні. Тут спостерігається прояв якогось солецизму, формує так званий паралелізм понять «виховання» і західноєвропейське «освіта» (Ховов, 2009, с. 84). На думку О. Ховова, ці поняття близькі за своїм змістом.

Зміст роботи Дюркгейма «Освіта і соціологія» якраз і підтверджує цю думку. Аналізуючи соціальну роль педагогіки і освіти, автор має на увазі в основному молодшу і середню школу. При цьому в науково-соціальному сенсі він поділяє ці поняття, інструментальний зв'язок між ними умовний. Він пише: «Ми часто плутали два слова «освіта» і «педагогіка», які, проте, вимагають пояснень, що вказують на їх відмінності. Освіта – це дії, які здійснюють на дітей батьки й учителі. Ці дії є постійними і загальними. У суспільному житті немає періоду, немає навіть, так би мовити, моменту протягом дня, коли молоді покоління не контактують зі своїми старшими і де, отже, вони не отримують від них виховного впливу. Є ще несвідома освіта, яка ніколи не припиняється. Своім прикладом, словами, які ми говоримо, справами, які ми робимо, ми постійно формуємо душі наших дітей. Зовсім інакша справа з педагогікою. Це не дії, а теорії. Ці теорії являють собою способи подання освіти, а не способи його застосування» (Дюркгейм, 1922). Тут варто пояснити. Як видно з наступних розділів роботи Е. Дюркгейма, автор має на увазі теорії реалізації освіти у вигляді практичних педагогічних теорій. «Іноді вони відрізняються від нинішньої практики настільки, що суперечать їм. Педагогіка Рабле, Руссо або Песталощі суперечить освіті свого часу. Таким чином, освіта – це тільки предмет педагогіки. Це полягає в певному способі мислення про питання освіти. Це те, що робить педагогіку, принаймні, в минулому, переривчастою, а освіту – безперервною» (там само). З цієї думки випливає, що «освіта» – загальне, «педагогіка» щось приватне. Аналізуючи співвідношення і відмінності понять «освіта» і «педагогіка», Дюркгейм уводить в обіг поняття «освітня практика», надаючи освіті соціологічного сенсу. «Освітня практика» як явище займає у Дюркгейма проміжне положення між поняттями «освіта» і «педагогіка», тут він пише: «Фактично освіту, що використовується в детермінованому суспільстві і розглядається в певний момент його розвитку, являє собою набір практик, способів ведення справ, звичаїв, які представляють собою цілком певні факти і які мають ту ж реальність, що й інші соціальні факти» (там само).

Таким чином він характеризує педагогіку як практичний набір педагогічних технологій, характерних для даного етапу розвитку суспільства. «Освітні практики – це не ізольовані один від одного факти, але для одного і того ж суспільства вони пов'язані в одну і ту саму систему,

всі частини якої сприяють досягненню однієї мети – це система освіти, характерна для цієї країни і для цього часу. ... Отже, ось дві групи проблем, чисто науковий характер яких не підлягає сумніву. Одні пов'язані з генезисом, інші – з функціонуванням систем освіти» (там само). Генезис у Е. Дюркгейма – це освіта, сфера наукової та спрямовуючої діяльності в системі соціального розвитку. Функціонування – це існуючі педагогічні моделі, які забезпечують систему освіти на конкретному історичному етапі. Оскільки педагогіка як практичне втілення освіти має творчий сенс в особі суб'єкта педагогічної діяльності і здатна сама по собі на «роздуми», тобто формування якихось наукових ідей в ході реалізації освіти, то у Е. Дюркгейма цей процес отримує назву «освітня практика».

Але, оскільки освітні практики різноманітні та не універсальні, виступають у комплексі та залежать більшою мірою від уміння і професіоналізму вчителя, то не можуть виконувати функцію наукової сфери, вони суб'єктивні. Тому у Е. Дюркгейма педагогіка – це мистецтво. «Ми вважаємо, що необхідно зберегти назву мистецтва за всім, що є чистою практикою без теорії. Мистецтво – це система способів дій, пристосованих для особливих цілей і є продуктом або традиційного досвіду, переданого через освіту, або особистого досвіду людини. Педагогіка – це практична теорія такого роду. Вона не вивчає освітні системи з позиції науки, але вона дійсно розмірковує про них з метою забезпечення діяльності педагога ідеями, які ним керують» (Дюркгейм, 1922).

Далі Е. Дюркгейм робить ряд висновків, з яких випливає, що педагогіка як форма практики здатна в майбутньому трансформуватися в сферу науки, яка спирається спочатку на соціологію, і в другу чергу – на психологію. Ідея психологічного чинника в педагогіці належить не Дюркгейму – це результат практичної педагогічної діяльності не соціологів, а педагогів, як теоретиків так і практиків (наприклад – ідеї Й. Гербарта, К. Ушинського).

Далі Е. Дюркгейм зазначає: «Спочатку повинна бути наука про освіту». ... Бо для того, щоб знати, якою має бути освіта, необхідно перш за все знати її природу, якими є різні умови, від котрих вона залежить, закони, за якими вона розвивалася в історії» (1922).

Будучи соціологом, Е. Дюркгейм підкреслює соціальність освіти, підводить нас до думки, що освіта – це соціальний інститут, безперервно існуючий протягом багатьох етапів історії суспільства на відміну від педагогіки, яка заявляє про себе тільки періодично (пояснює це явище необхідністю і потребою з боку суспільства на переломних етапах його розвитку). «Але педагогіка буде корисна не тільки в ці критичні періоди,

коли необхідно терміново відновити шкільну систему відповідно до потреб часу, сьогодні, принаймні, вона стала незамінним помічником в освіті». Крім того, пише Е. Дюркгейм, «Коли педагог усвідомлює застосовувані ним методи, їх мету і причину їх існування, він у змозі судити про них і, отже, він готовий змінити їх, якщо йому це вдасться, переконати, що мета, яку потрібно переслідувати, вже не та або що використовувані засоби повинні бути іншими. Рефлексія – це переважно антагоністична сила рутини, а рутини – перешкода на шляху до необхідного прогресу» (там само). Слід розуміти, що Дюркгейм надає педагогічній діяльності якусь іманентність, роблячи цей процес суб'єктивним, тобто не науковим. «Ось чому, якщо правильно, як ми сказали на початку, що педагогіка з'являється в історії лише періодично, ми повинні, однак, додати, що вона все більше і більше стає безперервною функцією суспільного життя» (там само). Тут Е. Дюркгейм дає зрозуміти, що роль і значення педагогіки буде посилюватись, однак педагогіка залишиться таким собі винятком у системі соціального загального, тобто в системі освіти, в тому сенсі, в якому його розумів Дюркгейм і яким говорить сучасна дійсність.

«Ми побачили, що педагогіка – це не освіта і не може зайняти її місця. Її (освіти – *авт.*) роль не в заміні практики, а в тому, щоб направляти її (педагогіку – *авт.*), просвіщати її, допомагати їй, якщо необхідно, заповнювати прогалини, які виникають там, усувати наявні недоліки. Таким чином, освіта не повинна будувати систему освіти з нуля, так, якби її не існувало до цього, але, навпаки, вона повинна перш за все присвятити себе пізнанню і розумінню системи свого часу ... Але для того, щоб зрозуміти це, недостатньо розглядати її такою, якою вона є сьогодні, тому що ця система освіти є продуктом історії, який може пояснити тільки історія. Це справжній соціальний інститут» (Дюркгейм, 1922).

У педагогічному сенсі, у Дюркгейма, педагогіка – це освітня практика, сфера реалізації теорії освіти. Освіта – це сфера науки. Освітня практика – перехідна стадія від науки до практики.

У країнах Східної Європи (Росія, Білорусь, Україна) на буттєвому рівні термін «виховання» має самостійне значення і сенс, являє собою частину педагогіки, але проявляється ширше і охоплює майже всі групи соціально активного населення. Відповідно сфера вікового поширення поняття «педагогіка» часто має не тільки навчальне значення (в буквальному сенсі), але виходить далеко за межі навчального закладу, має загальносоціальне значення і в соціальному сенсі тлумачиться як «виховання». Поняття «педагогіка» часто розуміється як метод, технологія, техніка навчання (тлумачиться як такий собі процес формування якихось якостей людини).

Термін «освіта» у Східній Європі тлумачиться як не самостійне явище, але у зв'язці з поняттями «система», «рівень», «структура» і т. ін. Часто поняття «освіта» пов'язане з державою і державною політикою у певній сфері, а педагогіка і виховання – явище соціальне, групове, щось вузькоспрямоване.

У зв'язку з різним тлумаченням загальноприйнятих термінів і понять, необхідно підкреслити той факт, що теорії Дюркгейма в сенсі Education орієнтовані на соціальну свідомість країн Західної Європи. Однак, оскільки ми говоримо про освіту як науку, засновану на законах функціонування та розвитку, то багато ідей Дюркгейма були би справедливими і для країн Східної Європи.

Тут було би логічним звернутися до сучасного наукового тлумачення дефініції «освіта», «педагогіка», «виховання».

Сучасний Кембриджський словник визначає зміст поняття «освіта» (education) як процес навчання, передачі знань, особливо в школах і коледжах. У Кембриджському тлумачному словнику визначення поняття «освіта» (education) має такий вигляд: «Освітня діяльність у школах, коледжах та університетах. Результати та досягнення людини пов'язані з освітою». Словник Макміллана тлумачить поняття «освіта» (education) як методи і принципи навчання.

Відзначимо, що значення терміна «освіта» багатозначне і у вітчизняній спеціальній літературі визначається як:

1) отримання систематизованих знань і навичок, навчання, освіта («право на освіту», «народна освіта»); 2) сукупність знань, отриманих в результаті навчання (Паєвський, 2014 року).

Закон України «Про освіту»: Освіта – цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь та навичок або щодо їх удосконалення. Процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь та навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості (Закон України «Про освіту»).

«Педагогіка» як дефініція в англійському освітньому середовищі звучить наступним чином: словник Макміллана – педагогіка (pedagogy- the methods and principles of teaching) – методи і принципи навчання; Кембриджський словник – педагогіка (pedagogy- the study of methods and activities of teaching) – вивчення методів і прийомів навчання; Оксфордський словник – педагогіка (pedagogy – the study of teaching methods) – вивчення методів навчання.

Тут не важко помітити, що англійське трактування поняття «педагогіка» має відносно однаковий сенс і підкреслює як би процесуальний фактор в освітній діяльності. Це приблизно той самий сенс, який закладав у поняття «педагогіка» Е. Дюркгейм.

У вітчизняній педагогічній науці дефініція «педагогіка» виражена не завжди однозначно і є в науковій літературі цілий комплекс різних тлумачень. Наприклад: Педагогіка – це наука не про виховання, як вона найчастіше трактується у вітчизняних енциклопедіях, а наука про освіту (Ховов, 2009, с. 81). Академік В. Краєвський відмічає: «... не буде помилкою сказати і так, що об'єктом педагогічної науки є освіта» (Ховов, 2009, с. 85).

Академік А. Новиков пише: «педагогіку зазвичай визначають як науку про навчання і виховання. Або як науку про навчання, виховання і розвиток. Але наявність сполучника «і», або наявність сполучника «і» та ще коми говорить про неоднозначність об'єкта науки – як би подвійний або потрійний об'єкт, що для однієї науки неприпустимо. Крім того, ця подвійність (потрійність) наявна і у визначеннях освіти.

Таким чином, освіта – це розвиток життєвого досвіду людини. А педагогіка – наука про розвиток життєвого досвіду людини (учня). Це і є її предмет!» (Новіков, 2010).

Дослідник Н. Ничкало показує наочний аналіз змісту поняття «педагогіка», звертаючись до визначення академіка С. У. Гончаренка: «Педагогіка – наука про суть розвитку та формування людської особистості і опрацювання на цій основі теорії та методики виховання і навчання як спеціально організованого процесу» (Ничкало, 2013, с. 42).

Звернімося ще до двох визначень педагогіки, обґрунтованих російськими вченими. М. Д. Нікандров та Г. Б. Корнетов розглядають її як галузь науки, що розкриває сутність, закономірності освіти, роль освітніх процесів у розвитку особистості й розробляє практичні шляхи і способи підвищення їх результативності.

Інші російські дослідники (В. О. Сластьонін, І. Ф. Ісаєв, О. І. Міщенко, Є. М. Шиянов) вважають, що педагогіка є наукою, що вивчає сутність, закономірності, тенденції і перспективи педагогічного процесу (освіти) як чинника і засобу розвитку людини впродовж усього її життя. На цій основі вона розробляє і теорію, і технологію організації цього процесу, форми і методи вдосконалення діяльності педагога (педагогічна діяльність і різні види діяльності учнів, а також стратегії і способи їхньої взаємодії). З урахуванням такого підходу автори роблять висновок, що предмет педагогіки – це освіта як реальний цілісний процес, котрий цілеспрямовано

організується в спеціальних соціальних інститутах (сім'ї, освітніх і культурно-виховних закладах) (Ничкало, 2013, с. 43).

Поняття «виховання» у вітчизняному науковому обігу використовується досить активно і широко представляє собою. як наукову, так і процесуальну категорію, але при цьому характеризується великою кількістю варіантів тлумачення, як за змістом, так і за формою.

П. Степанов, посилаючись на дослідження А. Данилової, вельми переконливо показує ситуацію, що склалася в характеристиках понять. «Як переконливо показала у своєму дослідженні А. Данилова, феномен, який позначається терміном «виховання», в англійській мові позначається як мінімум п'ятьма різними термінами, «кожен з яких відображає лише один з аспектів феномену». Це і слово «upbringing», що використовується найчастіше для позначення сімейного виховання. Це і «training» – інструктування, вправа з метою підготовки до тієї чи іншої діяльності. Це і «breeding» – застаріле, але все ж іноді вживається слово, що позначає формування хороших манер. Це і «raising» – слово, яке використовується для позначення турботи про дітей в цілому. І, нарешті, це «education» – слово, яке використовується для позначення «процесу, в результаті якого розвиваються інтелект і характер людини шляхом навчання або формального інструктажу в школі».

Частіше за інших в англомовній педагогіці використовується термін «education», виховні смисли якого при необхідності розкриваються уточнюючими формулюваннями «moraleducation», «socialeducation», «aestheticaleducation», «charaktereducation» і т. п. Так, наприклад, в США саме словосполучення «charaktereducation» найчастіше використовують сьогодні для позначення того, що у вітчизняній теорії вважається вихованням» (Степанов, 2017).

У вітчизняному науковому тлумаченні присутні наступні характеристики поняття «виховання», П. Степанов зазначає: «І. П. Підласий визначає виховання наступним чином: «спеціально організована, керована і контрольована взаємодія вихователів і вихованців, кінцевою своєю метою має формування особистості, потрібної і корисної для суспільства». Виховання, за О. С. Газманом – «це співробітництво поколінь, спільне вироблення цінностей, норм, завдань, соціальної діяльності, тобто духовна творчість старших і молодших, продуктом якої є життєва позиція». Н. Е. Щуркова пояснює, чому навчання необхідно розглядати як засіб виховання. «Знання та вміння, – пише автор, – опосередковують відносини. А навчання, що забезпечує наявність знань і вироблення умінь, є в такому випадку засобом виховання, що забезпечує, у свою чергу, формування ціннісних відносин дитини. С. Д. Поляков визначає виховання як

«цілеспрямований вплив на розвиток особистості школяра» (Степанов, 2017).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ми не ставили перед собою мету робити аналіз понять «освіта», «педагогіка», «виховання», порівнювати погляди Е. Дюркгейма з теорією сьогодення. Наше завдання – показати різноманітність і неоднозначність понять, які перебувають у науковому обігу, а ідеї Дюркгейма – це метод пізнання і прогнозування в теорії педагогіки.

Навіть поверхневий погляд на, здавалося б, відомі поняття показує не тільки несхожість, а іноді й протиріччя в їх тлумаченні. Тут треба зазначити наступне. Е. Дюркгейм як соціолог, задавши тон і напрямок думки в розвитку теорії освіти та педагогіки, надав їй соціальний характер, але в кожній країні з часом розуміння і розвиток цих дефініцій відбувалось у своєму напрямку, за логікою культурно-історичного розвитку того чи іншого суспільства. Е. Дюркгейм продовжив процес формування педагогіки як науки з позицій її соціальності, вивів педагогіку й освітню сферу з рамок власної рефлексії в рефлексію соціальну. Наратив Е. Дюркгейма – соціологізація освіти та педагогіки.

Оскільки, за теорією Е. Дюркгейма, освіта – явище соціальне і багато в чому залежить від культурної традиції та специфіки історичного розвитку суспільства, то і реалізація соціальних поглядів на теорію і практику освіти має враховувати конкретну специфіку. Вона підкреслюватиметься тими цілями і завданнями, які стоять перед освітою у конкретній країні в конкретний історичний період. Тому тлумачення згаданих дефініцій і буде відрізнятися не тільки в масштабах, припустимо, Західної Європи, окремої держави (суспільства), але й на рівні тієї чи іншої сфери освіти всередині цієї держави (суспільства). Однорідним тут може бути дух і сенс (в силу завдань і цілей освіти), але не формулювання – це об'єктивно.

Було би дивним, якби в країнах з різним рівнем економічного, політичного і соціального розвитку були тотожні цілі і завдання освіти, педагогіки і виховання. Е. Дюркгейм справедливо підкреслює: «По-перше, не існує освіти, універсальної для всього людства, немає, так би мовити, суспільства, в якому різні освітні системи не співіснують і не діють паралельно» (1922).

Як показує сучасність, через сто років після публікації лекцій Е. Дюркгейма про освіту, освітні системи «співіснують і діють паралельно». В умовах, коли «паралелізм» дії освітніх систем підміняється штучним і односпрямованим «поглинанням» системами «правильними» неправильних, в цьому і проявляється проблема, проблема не педагогіки, а

скоріше суспільства. Однак, розглянута тема як глобальне явище потребує спеціального дослідження.

Література

1. Дубицкий В. В. 2005. Э. Дюркгейм о социологических смыслах воспитания. *Вестник Омского университета*. 2005. № 2. С. 78-81. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/e-dyurgeym-o-sotsiologicheskikh-smyslah-vospitaniya> (дата звернення: 11.09.20).
2. Дюркгейм Э. Воспитание и социология. 1922. URL: https://www.researchgate.net/publication/44826421_Education_et_Sociologie (дата звернення: 09.10.20).
3. Новиков А. М. О предмете педагогики. *Педагогика*. 2010, № 6. URL: http://www.anovikov.ru/artikle/pred_ped.pdf (дата звернення: 30.10.20).
4. Ничкало Н. Професійна педагогіка і психопедагогіка праці у діалектичному взаємозв'язку. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2013. №2. С.42-53. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/160006953.pdf> (дата звернення: 17.11.20).
5. Паевская С. Л. Сущность понятия «Образование» – исторический и правовой аспекты. *Образование, педагогика и методика преподавания*. 2014. № 4 (26). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-ponyatiya-obrazovanie-istoricheskij-pravovoy-aspekty?gclid=CjwKCAiAi_D_BRAPeiwASslbJ0ks5TvXjFA38zy7OZduvXT9wBitnXWZBQ2QENk6lnrvx6KqBm7uOxoCoAgQAvD_BwE (дата звернення: 17.11.20).
6. Про освіту. Закон України. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38-39, ст.380.
7. Рыбцова В. В. О взаимосвязи педагогики и социологии. *Педагогика. Образование*. 2011. С. 60-67.
8. Степанов П. В. Понятие «Воспитание» в современных педагогических исследованиях. *Сибирский педагогический журнал*. 2017. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-vospitanie-v-sovremennyh-pedagogicheskikh-issledovaniyah> (дата звернення: 18.11.20).
9. Ховов О. Б. Педагогика – наука об образовании. 2009. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogika-nauka-ob-obrazovanii/viewer> (дата звернення: 25.11.20).

References

1. DUBYTSKYI, V. V. (2005). E. Durkheim o sotsyolohycheskykh smyslakh vospytaniya [E. Durkheim about sociological meanings of education]. *Vestnyk Omskoho universyteta*, 2, 78-81. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/e-dyurkgeym-o-sotsiologicheskikh-smyslah-vospitaniya> (date of appeal: 11.09.20) (rus).
2. Durkheim, E. (1922). *Éducation et Sociologie*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/44826421_Education_et_Sociologie (date of appeal: 09.10.20) (french).

3. Novykov, A. M. (2010). O predmete pedahohyky. [About subject pedagogy]. *Pedahohika*, 6. URL: http://www.anovikov.ru/artikle/pred_ped.pdf (date of appeal: 30.10.20) (rus).
4. Nychkalo, N. (2013). Profesiina pedahohika i psykhopedahohika pratsi u dialektychnomu vzaiemozviazku [Professional pedagogy and psychopedagogy of labor in dialectical relationship]. *Teoriia i praktika upravlinnia sotsialnymi systemamy: filosofhisa, psykhohihiia, pedahohika, sotsiolohiia*. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/160006953.pdf> (date of appeal: 17.11.20) (ukr).
5. Paevskaia, S. L. (2014). Sushchnost poniatia "Obrazovanie" -istorycheskyi i pravovoi aspecty [The essence of concept "Education" – historical and legal aspects]. *Obrazovanie, pedahohika i metodyka prepodavaniia*, 4 (26), Retrieved from https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-ponyatiya-obrazovanie-istoricheskiy-i-pravovoyaspekty?gclid=CjwKCAiAi_D_BRApEiwASslbJ0ks5TvXjFA38zy7OZduvxT9wBitnXWZBQ2QENk6lnrvx6KqBm7uOxoCoAgQAvD_BwE (date of appeal: 17.11.20) (rus).
6. Pro osvitu. Zakon Ukrainy [About education. Law of Ukraine]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 38-39 (ukr)
7. Rybtsova, V. V. (2011). O vzaimosvizi pedagogiki i sociologii. *Pedagogika*. [About relationship between pedagogy and sociology]. *Obrazovanie*, 60-67. (rus).
8. Stepanov, P. V. (2017). Poniatie "Vospitanie" v sovremennykh pedagogicheskikh issledovaniyah [The concept of "education" in contemporary pedagogical researches]. *Sibirskiy pedagogicheskiy zhurnal*. 2. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-vospitanie-v-sovremennyh-pedagogicheskikh-issledovaniyah> (date of appeal: 18.11.20) (rus).
9. Khovov, O. B. (2009). *Pedagogika-nauka ob obrazovanii [Pedagogy is science about education]*. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogika-nauka-ob-obrazovanii/viewer> (date of appeal: 25.11.20) (rus).

ДЕФИНИЦИИ «ОБРАЗОВАНИЕ» И «ПЕДАГОГИКА» В СОЦИОЛОГИИ Э. ДЮРКГЕЙМА

В. В. Сизов, Я. А. Славская

В статье рассмотрены отдельные аспекты педагогических взглядов Э. Дюркгейма на основе его работы «Образование и социология». Делается описание категорий «образование» и «педагогика» с позиций социологии, причинно-следственных связей, закономерностей функционирования и практического проявления данных понятий. Анализируя дефиниции «образование» и «педагогика», Э. Дюркгейм подчеркивает социальность этих понятий. Он доказывает, что образование – это социальный институт, непрерывно существующий на протяжении многих этапов истории общества в отличие от педагогики, которая заявляет о себе только периодически. Э. Дюркгейм утверждает, что образование не должно строить свою систему с нуля, оно должно прежде всего посвятить себя пониманию своего времени. Он доказывает, что образование – продукт

истории, который может объяснить только история. Образование – явление социальное и во многом зависит от культурной традиции и специфики исторического развития общества, поэтому и реализация социальных взглядов на теорию и практику образования должна учитывать данную специфику. Эта специфика будет подчеркиваться теми целями и задачами, которые стоят перед образованием в конкретной стране в конкретный исторический период. В педагогическом смысле, у Дюркгейма, педагогика – это образовательная практика, сфера реализации теории образования. Образование – это сфера науки. Образовательная практика – переходная стадия от науки к практике. В статье демонстрируется современное определение категорий «образование» и «педагогика» (зарубежное и отечественное). Акцентируется факт того, что толкование данных дефиниций будет отличаться не только в международном масштабе, но и внутри отдельного государства (общества), на уровне той или иной сферы образования внутри этого государства (общества).

Ключевые слова: социология образования, образование, педагогика, образовательная практика, воспитание, культурная традиция.

DEFINITIONS "EDUCATION" AND "PEDAGOGY" IN SOCIOLOGY OF E. DURKHEIM

V. V. Sizov, Ya. A. Slavska

The separate aspects of pedagogical views of E. Durkheim based on his work "The education and sociology" are considered in the article. The descriptions of the categories "education" and "pedagogy" from a sociological position, causal relationships, functional patterns and practical manifestation of these concepts are made in the article. Analyzing the definitions "education" and "pedagogy" Durkheim emphasizes sociality of these concepts. Durkheim demonstrates that education is the social institute continuously existing throughout many stages of the history of society in contrast to pedagogy asserting itself only periodically. Durkheim claims that education should not build its system from scratch it must first of all devote itself to understanding its time. He proves that education is a product of history and only history can explain. Education is a social phenomenon and largely depends on the cultural tradition and the specifics of the historical development of society and the implementation of social views on the theory and practice of education should consider the specifics. It will be emphasized by one goals and objectives of education in a particular country in particular historical period. In pedagogical sense of Durkheim, pedagogy is educational practice, sphere of implementation of the theory of education. Education is a sphere of science. Educational practice is a transition stage from science to practice. The contemporary definitions of categories "education" and "pedagogy" (foreign and domestic) is demonstrated in the article. The fact is the interpretation of definition data will not differ only in the international scale but in separate state (society) at the level of that or another sphere of education within the state (society) is accentuated.

Key words: *Sociology of education, education, pedagogy, educational practice, upbringing, cultural tradition.*

Сізов Віталій Валерійович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки (м. Дніпро, Україна). E-mail: vitaliydnepr59@gmail.com

Сизов Виталий Валерьевич – кандидат педагогических наук, доцент кафедры социально-гуманитарных дисциплин Днепропетровской академии музыки им. М. Глинки (г. Днепр, Украина). E-mail: vitaliydnepr59@gmail.com

Sizov Vitaliy Valeriyovich – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Social Humanitarian Disciplines Department of M. Glinka Dnipropetrovsk Academy of Music (Dnipro, Ukraine). E-mail: vitaliydnepr59@gmail.com

Славська Яніна Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки (м. Дніпро, Україна). E-mail: yanina19771@gmail.com

Славская Янина Анатольевна – кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры социально-гуманитарных дисциплин Днепропетровской академии музыки им. М. Глинки (г. Днепр, Украина). E-mail: yanina19771@gmail.com

Slavska Yanina Anatoliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Social Humanitarian Disciplines Department of M. Glinka Dnipropetrovsk Academy of Music (Dnipro, Ukraine). E-mail: yanina19771@gmail.com